

DRUGI NACRT REFORMSKE AGENDE ZA INSTRUMENT EU ZA REFORMU I RAST**1. OPŠTI KONTEKST I RAZLOZI ZA USVAJANJE REFORMSKE AGENDE**

Imajući u vidu trenutnu situaciju i izazove u smislu ekonomskog razvoja, povezanih sa potrebom da se ubrzaju ključne reforme u procesu pristupanja Evropskoj uniji, opšti cilj Reformske agende Crne Gore je da se iskoriste podsticaji Evropske unije dostupni kroz Instrument za reformu i rast za Zapadni Balkan, radi sprovođenja ključnih reformskih mjera u oblastima od strateškog značaja za ubrzanje ekonomskog rasta i konvergencije sa zemljama Evropske unije. Kako bi ostvarila ovaj ambiciozni cilj u pogledu ekonomskog rasta, Vlada Crne Gore je prepoznala i odredila reformske mjere koje se tiču poslovnog okruženja i razvoja privatnog sektora, digitalne i energetske/zelene tranzicije i razvoja ljudskog kapitala. Uz to, snažna prioritizacija reformi neophodnih za ubrzavanje procesa pristupanja Evropskoj uniji, reformi u temeljnim pravima, uključujući vladavinu prava, predstavljaju međusektorske reforme i od ključne su važnosti za sprovođenje ove Reformske agende.

Reforme u oblasti poslovnog okruženja i razvoja privatnog sektora su definisane tako da obuhvataju nekoliko strukturnih izazova koji utiču na konkurentnost ekonomije i njenu održivost, što je uglavnom povezano sa regulatornim okruženjem, neformalnošću, poteškoćama u dostupnosti sredstava za mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP) i izazovima u oblastima monitoringa i upravljanja preduzećima u vlasništvu države (PUVD). Reforme u ovoj oblasti biće posvećene unapređenju poslovnog okruženja (uključujući reforme vezane za upravljanje preduzećima u vlasništvu države), omogućavanju lakšeg pristupa finansijskim sredstvima za kompanije, kao i sprovođenju nekoliko mjera vezanih za unapređenje regulatornog okruženja i jačanje poslovne konkurentnosti. Razvoj privatnog sektora zahtjeva odgovarajući finansijski okvir koji ima za cilj da obezbijedi sektoru malih i srednjih preduzeća povoljan pristup finansijskim sredstvima, čineći pristupačnim dostupne modele finansiranja i stvarajući nove modele koji su osmišljeni tako da odgovaraju potrebama malih i srednjih preduzeća. Takođe, dalje unapređenje regulatornog poslovnog okruženja i smanjenje tereta administracije kod kompanija ostaje važan cilj vladine politike.

Opšti prioritet u oblasti digitalne i energetske/zelene tranzicije je u skladu sa Evropskim zelenim dogovorom i energetsom politikom Evropske unije, što utiče na dalji razvoj energetskeg sektora kroz zelenu energetskeg tranziciju i dekarbonizaciju, povećano korišćenje energije dobijene iz obnovljivih izvora, unapređenje energetske efikasnosti i sprovođenje mehanizma za određivanje cijene za emisiju ugljenika, kao i unapređenje infrastrukturnih kapaciteta radi povezivanja sa susjednim energetskeg sistemima. Stoga, cilj reforme je da se nastavi sa sprovođenjem mjera iz Trećeg energetskeg paketa Evropske unije i Paketa za čistu energiju u sektorima električne energije i gasa, kao i da se naprave

funkcionalna energetska tržišta koja će moći da se integrišu u jedinstveno energetske tržište Evropske unije.

Kako bi postala dio jedinstvenog tržišta znanja i vještina Evropske unije, razvijen je niz ključnih reformskih mjera kao podsticaj razvoju ljudskog kapitala, uglavnom kroz unapređenje mogućnosti za zapošljavanje, podršku za aktivaciju, reformu socijalnih usluga zajedno sa obrazovanjem i razvojem vještina i unapređenjem inovacionog okruženja. Istraživanje i inovacija idu ruku pod ruku sa predloženim reformama i, pod okriljem ključne strateške orijentacije Pametne specijalizacije, Crna Gora ima za cilj da unaprijedi istraživanje i inovacije među svim relevantnim stranama na svim nivoima, uz poseban fokus na pružanje podrške dvjema paralelnim tranzicijama. Sprovedenjem Strategije za digitalizaciju obrazovnog sistema 2022-2027, glavni akcenat je stavljen na uvođenju digitalnih tehnologija u nastavi, ali i digitalizaciju svih procesa u obrazovnom sistemu razvojem elektronskih usluga za učenike, nastavnike i roditelje i jačanjem digitalnih vještina i kompetencija.

Najzad, imajući u vidu da je potrebno ubrzati ne samo ekonomsku kovergenciju već i proces pristupanja Evropskoj uniji, važno je obuhvatiti i ciljeve u oblasti temeljnih prava. Kada je riječ o vladavini prava, Crna Gora je posvećena tome da nastavi marljivi rad na sprovođenju svih neophodnih aktivnosti koje vode realizaciji/ostvarivanju preostalih privremenih mjerila iz poglavlja 23 i 24, naročito u oblastima sudstva, borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, slobode izražavanja i medija. Jedan od ključnih strateških ciljeva u ovoj oblasti biće unapređenje pristupa pravosuđu, transparentnost i povjerenje u sudstvo, a time i omogućavanje pravne sigurnosti, reda i poretka kao horizontalnog preduslova za ekonomsku aktivnost i sprovođenje svih mjera definisanih ovom Reformskom agendom.

2. OPIS OBLASTI POLITIKE, KOMPONENTI I REFORMI

U skladu sa strategijama opšteg razvoja Crne Gore i interventnu logiku koja će biti obezbjeđena kroz Instrument za reformu i rast za Zapadni Balkan, Vlada Crne Gore je odabrala četiri cilja tematskih politika kao ključnih prioriteta za razvoj specifičnih reformskih mjera.

2.1 Poslovno okruženje i razvoj privatnog sektora

Imajući u vidu potrebu unapređenja uslova za poslovno okruženje i razvoj privatnog sektora, cilj Reformske agende jeste da sprovede mjere kojima će se unaprijediti poslovno okruženje (uključujući reforme vezane za upravljanje preduzećima u vlasništvu države), olakšati pristup finansijskim sredstvima za kompanije, te sprovesti mjere koje su vezane za unapređenje regulatornog okruženja i jačanje poslovne konkurentnosti. Kada je riječ o poslovnom okruženju, ključne reformske mjere će biti posvećene reformama u upravljanju preduzećima u vlasništvu države, zapošljavanju i rukovođenju, uključujući razvoj strategije državnog vlasništva za preduzeća u vlasništvu države, obuhvatiti segmente dobre procjene fiskalnog rizika za preduzeća u vlasništvu države i klimatsku politiku prilikom izrade poslovnog plana za preduzeća u vlasništvu države. Takođe, važan segment unapređenja poslovnog okruženja biće sproveden insistiranjem na fer, konkurentnim, transparentnim i

finansijski odgovornim procedurama javnih nabavki, ugovorima i međuvladinim sporazumima. Biće razvijen i sistem za obezbjeđivanje sprovođenja ugovora, prikupljanje dužničkih potraživanja i rješavanje pitanja blokiranih računa. Da bi se djelimično smanjile biznis barijere, dio reformskih mjera tiče se i digitalizacije katastra (e-katastar) i unapređenja prostornog planiranja. Takođe, cilj Vlade Crne Gore je da kontinuirano pruža podršku kroz niz finansijskih i ne-finansijskih mehanizama, kako bi dodavno razvio privatni sektor i time unaprijedila konkurentnost ekonomije. Stvaranjem uslova za olakšano poslovanje mikro, malih i srednjih preduzeća i kreiranjem atraktivnog poslovnog okruženja utiče se na njihovu konkurentnost, što će dalje doprinjeti dugoročnom rastu i razvoju crnogorske ekonomije. Prelazak na standarde Evropske unije za razvojnu politiku je od ključne važnosti za stvaranje specifičnih okvirnih uslova s ciljem povećanja konkurentnosti i inovativnosti, odnosno rast sektora mikro, malih i srednjih preduzeća, kao važnog prioriteta Crne Gore. U okviru tog procesa, mikro, mala i srednja preduzeća se suočavaju sa izazovima od kojih se pristup finansijskim sredstvima izdvaja kao jedna od najvećih prepreka u poslovanju. Razvoj privatnog sektora zahtjeva odgovarajući finansijski okvir koji će imati za cilj da sektoru malih i srednjih preduzeća pruži prihvatljiv pristup finansijskim sredstvima, stvarajući pristupačne i dostupne modele finansiranja i praveći nove modele tako da odgovaraju potrebama mikro, malih i srednjih preduzeća, fokusirajući se posebno na unapređenje njihovih inovativnih kapaciteta.

Dostupnost i unapređenje finansijske podrške sektoru malih i srednjih preduzeća predstavlja jednu od prioritetnih mjera za razvoj konkurentnosti ekonomije. Zbog strogih propisa, komercijalne banke imaju visoke standarde za upravljanje kreditnim rizikom, koje preduzetnici, mikro i mala preduzeća (naročito start-up kompanije i žene u biznisu) vrlo teško dostižu. U tom pogledu, planirano je da se uvede novi finansijski instrument u obliku Kreditno-garantnog fonda. Sprovođenje Kreditno-garantnog fonda bi moglo da unaprijedi dostupnost kredita, naročito za start-up kompanije, mikro i mala preduzeća i sektore sa visokim tržišnim rizikom. Kroz ovaj mehanizam država treba da omogući lakši pristup kreditnom finansiranju za „rizične“ ciljne grupe, poput start-up kompanija, žena u biznisu, poljoprivrednih gazdinstava i drugih poslovnih subjekata koji zbog loše kamatne stope i nedostatka kolaterala imaju otežan pristup finansijskim sredstvima i suočavaju se sa izazovima za dobijanje kredita.

Kako bi unaprijedila ukupnu **konkurentnost poslovnog sektora**, Vlada Crne Gore je posvećena olakšavanju administrativnog i regulatornog tereta za preduzeća. U skladu sa nalazima predstavljenim u Izvještaju o preprekama u poslovanju koji je objavio sekretarijat Savjeta za konkurentnost u septembru 2023. godine, utvrđene su 62 poslovne barijere, a za prevazilaženje njih 28, neophodne su zakonodavne promjene. Kako bi se uskladila percepcija poslovnih barijera među poslovnim udruženjima i relevantnim institucijama, neophodno je da se obezbijedi sistemska revizija identifikovanih barijera, uz preporuke za njihovo uklanjanje. Pored promjena i usvajanja zakonodavstva, proces uklanjanja poslovnih prepreka zahtjeva uključenost relevantnih institucija i poslovnih udruženja. Prepoznavanjem poslovnih prepreka i predlaganjem načina za njihovo uklanjanje smanjio bi se administrativni teret za mikro, mala i srednja preduzeća, što bi doprinijelo povoljnijem poslovnom okruženju.

2.2 Digitalna i energetska/zelena tranzicija

Sprovođenje obaveza preuzetih u okviru Ugovora o Energetskoj zajednici i postizanje definisanih ciljeva koji su njime propisani su od najvećeg značaja za uspješno sprovođenje reformi u energetske sektoru u Crnoj Gori. Stoga, reforme imaju za cilj nastavak implementacije mjera koje proističu iz Trećeg energetske paketa EU i Paketa čiste energije u sektorima električne energije i gasa, kao i stvaranje funkcionalnog energetske tržišta spremnog za integrisanje u unutrašnje tržište električne energije EU. Dalji razvoj sistema za određivanje cijena ugljenika u kratkom roku i odgovarajućeg sistema za trgovinu emisijama (EU ETS) u srednjem i dužem roku, od vitalnog je značaja za dekarbonizaciju energetske sektora. Očekuje se da će sistem trgovine emisijama uticati na postepeno ukidanje uglja za proizvodnju električne energije što će zahtjevati sprovođenje mjera podrške tržištu rada kroz ulaganje u obuke, specijalizaciju i prekvalifikaciju zaposlenih, kao i razvoj preduzetništva u regionima sa nalazištima uglja. Pored toga, potrebno je intenzivirati aktivnosti na stvaranju ambijenta za smanjenje upotrebe fosilnih goriva u sektoru saobraćaja, posebno kroz unapređenje javnog prevoza i promociju e-mobilnosti. U pogledu razvoja novih proizvodnih kapaciteta, važno je nastaviti sa aktivnostima na povećanju i diversifikaciji udjela energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj potrošnji energije, kao i u kreiranju i sprovođenju ekonomski održivih programa podrške i podsticaja za potrošače. Razvoj obnovljivih izvora energije ne može napredovati bez poboljšanja mrežnih veza i digitalizacije koji su takođe visoko među prioritetima na putu ka neto nultim emisijama. Postizanje ciljeva energetske efikasnosti mora biti među prioritetima na agendi, a ključne aktivnosti će biti usmjerene na renoviranje postojećih zgrada, što se mora sprovoditi sistematski, ali ubrzanim tempom, kao i na uvođenje inovativnih tehnologija i rješenja u sektoru industrije. Posebna pažnja biće posvećena pokretanju potpuno održivog i zelenog instrumenta, postizanju 100% neutralnosti ugljenika kroz fotonaponske solarne panele i vjetroelektrane, koji će se primjenjivati u medicinsku i istraživačku svrhu.

Vlada je odlučna da nastavi reformu javnog sektora, čineći ga odgovornijim, transparentnijim, inkluzivnijim, efikasnijim i efektivnijim servisom za građane i društvo. Digitalizacija treba da obezbijedi unapređenje kapaciteta i sposobnosti za digitalnu transformaciju Crne Gore, kao i podizanje digitalne svijesti društva i digitalne konkurentnosti sektora informacione i komunikacione tehnologije (IKT) u Crnoj Gori. U tom cilju, Vlada posebnu pažnju posvećuje stvaranju digitalnog društva, digitalizaciji procesa u javnom domenu, uvođenju eUprave, daljem unapređenju centralne i lokalne eUprave i pružanju eUsluga građanima, privredi i opštoj javnosti. Strategija digitalne transformacije u Crnoj Gori predstavlja strateški okvir čija će implementacija pomoći u ispunjavanju očekivanja građana i ponuditi usluge koje su efikasne, jednostavne i inkluzivne. Važan segment u ovom procesu je uspostavljanje elektronske javne uprave koja olakšava elektronsku komunikaciju između građana i privatnog sektora. Stvaranje ambijenta za laku, brzu i efikasnu komunikaciju između građana i uprave je prioritet i na centralnom i na lokalnom nivou, prvenstveno kroz sprovođenje mjera za unapređenje efikasnosti javnih organa. Biće uveden katalog usluga na internetskoj mreži i van nje u cilju dobijanja povratnih informacija od korisnika i preduzimanja mjera za unapređenje pružanja usluga i

zadovoljstva korisnika. Uspostaviće se sistem upravljanja kvalitetom radi optimizacije procesa unutar organa i poboljšanja kvaliteta usluga koje se pružaju krajnjim korisnicima. Kada je u pitanju implementacija Nacionalnog plana širokopojasnog pristupa mreži, osnovni cilj je da se većem procentu domaćinstava obezbijedi pristup fiksnom širokopojasnom internetu brzine 100Mbps. S jedne strane, sprovođenje reformskih mjera utiče na ulaganja u tzv. „bijeće zone”, koje su do sada bile neprivlačne i neisplative za operatere elektronskih komunikacija, dok sa druge strane uvođenje mreža nove generacije smanjuje konkurentske barijere i ubrzava digitalizaciju privrede i javne uprave i stvara mogućnosti za implementaciju novih digitalnih usluga i digitalizaciju proizvodnje.

2.3 Razvoj ljudskog kapitala

Kao dio Reformske agende, razvijen je set ključnih reformskih mjera kao podsticaj razvoju ljudskog kapitala, većinom kroz poboljšanje zapošljivosti, podršku za aktivaciju, reformu socijalnih usluga paralelno sa obrazovanjem i razvojem vještina i poboljšanjem inovativnog eko-sistema. Cilj za oblast poboljšanja zapošljivosti, podrške za aktivaciju i socijalnih servisa je da se razviju mjere za dodatno obučavanje i usavršavanje postojećih vještina kako bi se odgovorilo neusklađenosti tržišta rada i kako bi se promovisali poslovi u zelenoj i digitalnoj ekonomiji, povećalo zapošljavanje žena (kroz aktivne mjere tržišta rada i poboljšanje brige o djeci i obrazovanja u ranom dječjem uzrastu), povećala zapošljivost diplomaca u skladu sa relevantnim praksama tržišta rada kao i reformisali socijalni servisi za efektivniju, efikasniju i transparentniju upotrebu javnih fondova.

Jedinstveno tržište znanja, istraživanja i inovacija ide uz predložene reforme u ovoj oblasti politike. Posebna pažnja će biti posvećena ulaganju u sve nivoe obrazovanja, uključujući stručno i dvojezično obrazovanje. Obrazovni sistem ima ključnu ulogu u podizanju nivoa informatičke pismenosti učenika i zaposlenih, što utiče na poboljšanje kvaliteta obrazovanja, a samim tim i na poboljšanje kvaliteta života. Stoga je u oblasti digitalnog obrazovanja cilj nadgradnja koncepta i nastavnih planova i programa Digitalne akademije i sprovođenje Strategije digitalizacije obrazovnog sistema (2022-2027).

U oblasti inovacija, cilj je podsticanje istraživanja i inovacija među svim relevantnim činiocima sistema na svim nivoima okvira za inovacije i pametnu specijalizaciju, unapređenje uloge i uticaja inovacione infrastrukture i Fonda za inovacije Crne Gore, kao i unapređenje internacionalizacije.

2.4 Temeljna prava /vladavina prava

Pored horizontalne zastupljenosti u svim mjerama, potrebno je posebno istaći i mjere koje će doprinijeti unapređenju vladavine prava u Crnoj Gori. U oblasti unapređenja demokratije, krajnji cilj je usvajanje novog, sveobuhvatnog i harmonizovanog pravnog okvira za sprovođenje izbora, u skladu sa evropskim standardima. U dijelu koji se odnosi na pravoduđe, prioritetne mjere su vezane za imenovanja na visokom nivou u najvišim instancama pravosuđa i tužilaštava, uključujući i organe upravljanja, usvajanje izmjena i dopuna Zakona o Sudskom savjetu i sudijama, Zakona o državnom tužilaštvu i Ustava u skladu sa preporukama Evropske komisije, mišljenjem Venecijanske komisije i

preporukama Grupe država Savjeta za borbu protiv korupcije (GRECO). Planirano je i usvajanje strategije za racionalizaciju pravosudne mreže, unapređenje digitalizacije pravosudnog sistema. U oblasti sprečavanja korupcije, planirana je dopuna i efikasna primjena Zakona o sprečavanju korupcije, kao i krivičnog zakonodavstva, uključujući i borbu protiv korupcije na visokom nivou, finansijske istrage i zaplijenu i konfiskaciju imovine. Kada su u pitanju temeljna prava i sloboda medija, kroz revidiranje i usvajanje medijskog zakonodavstva propisi će se uskladiti sa pravnom tekovinom EU i relevantnim evropskim standardima. Pored toga, planirano je usvajanje i efikasna primjena Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije.

U oblasti borbe protiv organizovanog kriminala, unaprediće se kapaciteti i efikasnost pravosudnog sistema, dok će posebna pažnja biti usmjerena na Specijalno odjeljenje Višeg suda u Podgorici i profesionalizaciju Specijalnog tužilaštva koje bi se bavilo isključivo najsloženijim i najozbiljnijim predmetima organizovanog kriminala. Planirano je poboljšanje rezultata istraga, podignutih optužnica i pravosnažnih presuda u slučajevima organizovanog kriminala i usklađivanje zakonodavstva o spriječavanju pranja novca i finansiranju terorizma. To će se realizovati kroz usvajanje novog Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću i sprovođenje finansijskih istraga paralelno sa krivičnim istragama u predmetima organizovanog kriminala. Konačno, Crna Gora je planirala usklađivanje vizne politike sa listom zemalja EU za koje je potrebna viza, posebno u pogledu zemalja koje predstavljaju rizik od neregularne migracije ili bezbjednosti za EU.

LISTA REFORMI

Oblast politika	Komponenta (sektor)	Indikativne reforme
1. Poslovno okruženje i razvoj privatnog sektora	1.1 Poslovno okruženje	1.1.1 <i>Reforma rukovođenjem, zapošljavanjem i upravljanjem preduzećima u vlasništvu države (PUVD).</i>
		1.1.2 <i>Definisanje strategije državnog vlasništva za preduzeća u vlasništvu države (PUVD).</i>
		1.1.3 <i>Uspostavljanje dobre procjene fiskalnog rizika za preduzeća u vlasništvu države.</i>
		1.1.4 <i>Uključivanje razmatranja klimatske politike u poslovno planiranje preduzeća u vlasništvu države</i>
		1.1.5 <i>Poštene, konkurentne, transparentne i finansijski odgovorne procedure javnih nabavki, ugovori i međuvladini sporazumi.</i>
		1.1.6 <i>Obezbeđivanje izvršenja ugovora, naplata potraživanja i rješavanje problema blokiranih računa</i>
		1.1.7 <i>Digitalizacija katastra (e-katastra) i unapređenje prostornog planiranja</i>
	1.2 Pristup finansijama	1.2.1 <i>Poboljšanje pristupa mikro i malih preduzeća pristupačnom finansiranju (Kreditno garantni fond)</i>
		1.2.2 <i>Povećanje upotrebe finansijskih instrumenata za podršku inovativnim MSP</i>
	1.3 Konkurentnost poslovnog okruženja	1.3.1 <i>Smanjenje administrativnog opterećenja za MSP (javne konsultacije, procjene regulatornog uticaja, registar naknada, prepreke za poslovanje koje je identifikovao Sekretarijat Savjeta za konkurentnost)</i>
		1.3.2 <i>Izmjena poreskog zakona i reforma inspeksijskih službi kako bi se efikasno smanjila neformalna ekonomija</i>
		1.3.3 <i>Promovisanje ravnopravne konkurencije u željezničkom teretnom saobraćaju</i>
		1.3.4 <i>Digitalizacija saobraćajnih sistema i tereta, uvođenje Inteligentnog saobraćajnog sistema i e-Freight-a</i>

2. Digitalna i energetska/zelena tranzicija	<i>2.1 Reforme energetskog tržišta</i>	<i>2.1.1 Puna implementacija paketa integracije električne mreže</i>
		<i>2.1.2 Postepeno prilagođavanje tarifa nivoima povrata troškova praćeno mjerama energetskog siromaštva</i>
	<i>2.2 Politika dekarbonizacije i mehanizam određivanja cijena ugljenika</i>	<i>2.2.1 Sprovođenje prioritetnih politika i mjera iz Nacionalnog energetskog i klimatskog plana (NEKP)</i>
		<i>2.2.2 Sprovođenje mehanizma formiranja cijena ugljenika (da se Sistem trgovine emisijama – ETS uspostavi do 2030.)</i>
		<i>2.2.3 Razvoj infrastrukture zasnovane na tehnologijama saobraćaja na električni pogon (e-mobilnost)</i>
		<i>2.2.4 Smanjenje oslanjanja na fosilna goriva i emisije gasova radi smanjenja efekata staklene bašte</i>
	<i>2.3 Primjena obnovljivih izvora energije, energetska efikasnost i smanjenje zagađenja vazduha</i>	<i>2.3.1 Razvoj transparentnih, konkurentnih procedura za primjenu obnovljive energije i predviđanje ulaska novih članova</i>
		<i>2.3.2 Sprovođenje Direktive o obnovljivoj energiji (dozvole, garancije porijekla, prozjumeri)</i>
		<i>2.3.3 Povećanje kapaciteta proizvodnje električne energije kroz veće korišćenje OIE i efikasnije korišćenje postojećih elektrana</i>
		<i>2.3.4 Sprovođenje zakona o energetskej efikasnosti i zagađenju vazduha</i>
		<i>2.3.5 Unapređenje energetske efikasnosti u javnim i stambenim zgradama</i>
		<i>2.3.6 Osnaživanje sistema za upravljanje potrošnjom i formiranje lokalnih energetskih zajednica</i>
		<i>2.3.7 Razvijanje kapaciteta skladištenja za povećanje fleksibilnosti i otpornosti energetskog sistema</i>
		<i>2.3.8 Primjena zelene/medicinske/istraživačke infrastrukture</i>
	<i>2.4 Električna i gasna mreža</i>	<i>2.4.1 Razvoj prekogranične prenosne infrastrukture u cilju bolje integracije u unutrašnje tržište EU</i>
		<i>2.4.2 Unapređenje mreže radi omogućavanja dalje integracije OIE</i>
<i>2.4.3 Unapređenje otpornosti i pouzdanosti mreže radi povećanja sigurnosti i kvaliteta snabdjevanja</i>		
<i>2.4.4 Razvoj gasne infrastrukture u okviru južnog gasnog koridora (projekat jadransko-jonskog</i>		

		<i>gasovoda)</i>
	<i>2.5 Bezbjedna i održiva digitalna infrastruktura</i>	<i>2.5.1 Sprovođenje Nacionalnog plana za razvoj širokopojasnog interneta, u skladu sa Evropskim elektronskim komunikacionim kodom I EU 5G alatima i mjerama u oblasti sigurnosnih rizika povezanih sa razvojem 5G mobilne mreže</i>
		<i>2.5.2. Izgradnja i uspostavljanje Državnog centra za čuvanje podataka i Centra za oporavak u slučaju katastrofe, sa pripadajućom infrastrukturom</i>
<i>2.5.3. Izgradnja i uspostavljanje nezavisne mreže za cjelokupnu državnu administraciju</i>		
	<i>2.6 Digitalizacija javnih usluga</i>	<i>2.6.1 Usklađivanje Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu sa novom Uredbom EU (eIDAS 2), u pogledu uspostavljanja okvira za evropski digitalni identitet</i>
		<i>2.6.2 Potpisivanje i implementacija Sporazuma o međusobnom priznavanju (SMP) povjereničkih usluga sa drugim državama Zapadnog Balkana (ZB6)</i>
		<i>2.6.3 Pridruživanje listi pouzdanih trećih država EU za validaciju elektronskih potpisa kao elektronski naprednih u EU kao prvi korak ka međusobnom priznavanju kvalifikovanih povjereničkih usluga</i>
		<i>2.6.4 Učešće u ekspertskej grupi eIDAS, kao posmatrač, radi pripreme uvođenja Evropskog novčanika za digitalni identitet</i>
		<i>2.6.5 Priprema Vodiča kroz administrativne procedure Vlade Crne Gore, kao polazište za budući katalog usluga na novom portalu eUprava (2024-2025)</i>
		<i>2.6.6 Funkcionalni portal eUprave za sve javne usluge, integracija informacija na državnom i opštinskom nivou, interaktivni sistem pomoći, uključujući podršku za osobe sa posebnim potrebama/osobe sa invaliditetom (2024-2025)</i>
		<i>2.6.7 Nastavak implementacije i praćenja postojeće Strategije digitalne transformacije 2022-2026 i priprema za izradu nove za period posle 2027.</i>
		<i>2.6.8 Sprovođenje standarda u oblasti upravljanja kvalitetom za usluge i unapređenje zadovoljstva korisnika na nacionalnom i lokalnom nivou</i>

		2.6.9 Razvoj i uspostavljanje novog softverskog rješenja za razmjenu i upravljanje elektronskim dokumentima u javnoj upravi (2024-2025)
		2.6.10 Automatizacija procesa za obezbjeđivanje funkcionalnosti ključnih informacionih sistema na lokaciji za oporavak u slučaju katastrofe, u slučaju prirodnih i drugih nepogoda u primarnom centru za skladištenje podataka
		2.6.11 Jačanje kapaciteta javnih operatera za bezbjednu razmjenu podataka i analizu podataka
	2.7 Digitalna transformacija privrede	2.7.1 Sprovođenje elektronskog plaćanja svih fiskalnih naknada na nacionalnom i lokalnom nivou koristeći NS-NAT (2024-2025) – Informacioni sistem za elektronsko plaćanje
	2.8 Digitalne vještine	2.8.1 Uspostavljanje savremene digitalne platforme za obrazovne sadržaje Digitalne akademije i Sajber akademije, prilagođene različitim ciljnim grupama i kategorijama stanovništva (2024.)
		2.8.2 Osnivanje Sajber laboratorije (CiberLAB) za potrebe učenja i vježbanja vještina sajber bezbjednosti na nivou države
	2.9 Sajberbezbjednost	2.9.1 Uspostavljanje sveobuhvatnog okvira za sajber bezbjednost (usvajanje i sprovođenje propisa i strategije u oblasti sajber bezbjednosti, kao i uspostavljanje Agencije za sajber bezbjednost)
		2.9.2 Usvajanje novog Zakona o informacionoj bezbjednosti, u skladu sa NIS2 direktivom EU
		2.9.3 Nastavak implementacije i praćenja postojeće Strategije sajber bezbjednosti 2022-2026 i priprema za izradu nove za period posle 2027.
		2.9.4 Uspostavljanje potpuno funkcionalne Agencije za sajber bezbjednost
		2.9.5 Održavanje potpuno operativnog GovCIRT-a i uspostavljanje funkcionalnih i održivih sektorskih CIRT-ova. (vladin Tim za reagovanje na kompjuterske incidente).
		2.9.6 Uspostavljanje i održavanje potpuno operativnog Vladinog bezbjednosnog operativnog centra (G-SOC)

3. Razvoj ljudskog kapitala	3.1 Zapošljivost, podrška za aktivaciju, socijalne usluge	3.1.1 Razvijanje mjera prekvalifikacije i usavršavanja u cilju rješavanja neusklađenosti na tržištu rada i promovisanja poslova u zelenoj i digitalnoj ekonomiji
		3.1.2 Povećanje zaposlenosti žena (aktivne mjere tržišta rada, poboljšana briga o djeci i obrazovanju u ranom djetinjstvu)
		3.1.3 Povećanje zaposlenosti diplomaca sa praktičnim učenjem relevantnim za tržište rada
		3.1.4 Reforma socijalnih usluga za efikasnije, efektivnije i transparentnije korišćenje javnih fondova
	3.2 Obrazovanje i razvoj vještina	3.2.1 Ulaganje u sve nivoe obrazovanja, uključujući stručno i dvojezično obrazovanje
		3.2.2 Digitalno obrazovanje: nadogradnja koncepta i nastavnih planova i programa Digitalne akademije izvan javne uprave i sprovođenje u ukupnom društvu na organizovan i društveno inkluzivan način; sprovođenje Strategije digitalizacije obrazovnog sistema (2022-2027) i povezanih akcionih planova
	3.3 Inovacije	3.3.1 Sprovođenje prioriteta strategije pametne specijalizacije
		3.3.2 Istraživački centar za primjenu zelene energije
		3.3.3 Održiva i zelena proizvodnja čelika
	4. Temeljna prava /vladavina prava	4.1 Demokratija
4.2 Pravosuđe		4.2.1. Osiguravanje, tokom vremena, i kroz transparentnu i blagovremenu proceduru zasnovanu na zaslugama, imenovanja na visokom nivou u najvišim instancama pravosuđa i tužilaštava, uključujući i organe upravljanja.
		4.2.2. Usvajanje izmjena i dopuna Zakona o Sudskom savjetu i sudijama, Zakona o državnom tužilaštvu i Ustava, u skladu sa pravnom tekovinom EU i evropskim standardima o nezavisnosti, odgovornosti, integritetu, nepristrasnosti i profesionalnosti sudstva i tužilaštva, uključujući adresiranje već postojećih preporuka Evropske komisije, mišljenja Venecijanske komisije i preporuka Grupe država Savjeta za borbu protiv korupcije (GRECO), te osiguravanje njihovog djelotvornog provođenja.

		<p>4.2.3. Usvajanje strategije za racionalizaciju pravosudne mreže na osnovu postojećih procjena i preporuka, i unapređenje digitalizacije pravosudnog sistema, uključujući efektivnu implementaciju i usvajanje višegodišnjih informacionih strategija, u skladu sa evropskim standardima.</p> <p>4.2.4. Usklađivanje i sprovođenje pravne tekovine u oblasti saradnje u pravosuđu u krivičnim pitanjima.</p>
	4.3 Borba protiv korupcije	<p>4.3.1 Dopuna i efikasna primjena Zakona o sprečavanju korupcije, u skladu sa preporukama misije za reviziju za 2021. godinu, pravnom tekovinom EU, evropskim i međunarodnim standardima.</p> <p>4.3.2 Dopuna i efikasna primjena krivičnog zakonodavstva za borbu protiv korupcije, uključujući korupciju na visokom nivou, uključujući finansijske istrage i zaplijenu i konfiskaciju imovine, u skladu sa pravnom tekovinom EU, evropskim i međunarodnim standardima, uključujući preporuke misije za reviziju iz 2022. godine kao i preporuke GRECO-a i OEBS-a.</p> <p>4.3.3 Poboljšanje rezultata istraga, krivičnog gonjenja, pravosnažnih presuda, zaplijene i konačne konfiskacije u korupciji, uključujući slučajeve korupcije na visokom nivou.</p>
	4.4 Temeljna prava i sloboda medija	<p>4.4.1 Jačanje i implementacija zakonodavnog okvira o nasilju u porodici u skladu sa pravnom tekovinom EU i međunarodnim standardima.</p> <p>4.4.2 Efikasno sprovođenje svih preporuka Evropskog komiteta za spriječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) i poboljšanje rezultata u efikasnim, djelotvornim i nezavisnim istragama zlostavljanja i torture, uključujući u sprovođenje zakona.</p> <p>4.4.3 Revidirati i usvojiti medijsko zakonodavstvo u skladu sa pravnom tekovinom EU i relevantnim evropskim standardima, uključujući Zakon o medijima, Zakon o javnom medijskom servisu RTCG, Zakon o audio-vizuelnim medijskim uslugama i osigurati da su uvršteni u Medijsku strategiju Crne Gore 2023-2027.</p> <p>4.4.4 Usvajanje i efikasna primjena Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije</p>
	4.5 Borba protiv organizovanog kriminala	<p>4.5.1 Uspostavljanje bezbjednog elektronskog komunikacionog sistema koji omogućava tijelima koji su zaduženi za sprovođenje zakona i tužilaštvu da razmjenjuju podatke na brz i bezbjedan način i da međusobno omoguće pristup bazama podataka</p>

		<i>4.5.2 Usklađivanje pravnog okvira sa pravnom tekovinom EU o trgovini ljudima, zasnovano na pristupu orijentisanom na žrtve.</i>
		<i>4.5.3 Povećanje kapaciteta i efikasnosti Specijalnog odjeljenja Višeg suda u Podgorici, nadležnog za predmete organizovanog kriminala.</i>
		<i>4.5.4 Podsticanje dodatne profesionalizacije Specijalnog tužilaštva kako bi se bavio isključivo najsloženijim i najozbiljnijim predmetima organizovanog kriminala.</i>
		<i>4.5.5 Poboljšanje rezultata istraga, podignutih optužnica i pravosnažnih presuda u slučajevima organizovanog kriminala (uključujući pranje novca, sajber kriminal, krijumčarenje cigareta, oružja i droge, trgovina ljudima, uključujući slučajeve seksualne i radne eksploatacije).</i>
		<i>4.5.6 Usklađivanje zakonodavstva o spriječavanju pranja novca i finansiranju terorizma u skladu sa preporukama FATF-a</i>
		<i>4.5.7 Usvajanje novog Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, koji je u skladu sa pravnom tekovinom EU, kompatibilan sa crnogorskim pravnim okvirom i efikasan.</i>
		<i>4.5.8 Sprovođenje finansijskih istraga paralelno sa krivičnim istragama u predmetima organizovanog kriminala, utvrđivanje evidencije o konačnim nalogima za konfiskaciju u slučajevima organizovanog kriminala</i>
	<i>4.6 Vizna politika</i>	<i>4.6.1 Usklađivanje vizne politike sa listom zemalja EU za koje je potrebna viza, posebno u pogledu zemalja koje predstavljaju rizik od neregularne migracije ili bezbjednosti za EU</i>